

Rolkó Zoltán¹

AFGANISZTÁNI RENDKÍVÜLI ESEMÉNYEK A MAGYAR HONVÉDSÉG MI-35 LÉGI KIKÉPZÉS-TÁMOGATÓ CSOPORT SZEMSZÖGÉBŐL²

A Magyar Honvédség egyik kiemelt jelentőséggel bíró szerepvállalása az afganisztáni hadszíntéren tevékenykedő Mi-35 Légi Kiképzés-támogató Csoport. A csoport feladata az afgán légierő forgószárnyas hajózó és repülő-műszaki állományának kiképzése, mentorálása. A csoport működése során számos rendkívüli esemény történt, mely közvetve, vagy közvetlenül hatással volt tevékenységére. A rendkívüli eseményeket elemezve olyan sajátosságokat figyelhetünk meg, melyek összhangban vannak a terrorizmusra jellemző általános elvekkel és megállapításokkal, még akkor is, ha köztük bizonyos összemosódások figyelhetők meg.

TRAINING PRINCIPLES OF HELICOPTER UNITS

One of the Hungarian Defence Forces' valuable contributions to the joint venture in Afghanistan is the Mi-35 Air Mentor Team. The main purpose of the Team is to train and mentor the afghan rotary wing related personnel, including pilots and maintenance specialists. There have been numerous "unusual events" caused by the terrorists during the operations of the team. After analyzing these events we can realize some rules, which are in accordance with the general principles of terrorism, however there are some overlapping fields.

A MAGYAR HONVÉDSÉG MI-35 LÉGI KIKÉPZÉS-TÁMOGATÓ CSOPORT³

Az AMT kiképzési és tanácsadási feladatkörben tevékenykedik az Afgán Légierő⁴ harcihelikopter alegységének érdekében.

Az afgán fegyveres erők műveleti képességének elérése, ezáltal a közigazgatás nemzeti kézbe adásának érdekében – iraki mintára – létrehozásra került a NATO kötelékében működő kiképzési szervezet⁵, valamint ennek alárendeltségében az amerikai fegyveres erők által dominált NATO Légi Kiképző Parancsnokság⁶. E szervezetek az afgán védelmi szektor teljes spektrumában biztosítanak mentorokat, kiképzőket, a megfelelő működés elérése, és megszilárdítása érdekében.

¹ alezredes, zászlóalj parancsnok, MH 86. Szolnok Helikopter Bázis Harcihelikopter Zászlóalj, rolko.zoltan@hm.gov.hu

A tanulmány a 84368 számú OTKA-projekt „Az egyetemes és magyar légi hadviselés elméletének és gyakorlatainak a fejlődéstörténete” keretében készült.

² Lektorálta: Dr. habil. Krajnc Zoltán mk. alezredes, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

³ Magyar Honvédség Légi Kiképzés-támogató Csoport: Mi-35 Air Mentor Team – a továbbiakban AMT

⁴ Afgán Légierő: Afghan Air Force – a továbbiakban AAF

⁵ NATO Kiképző Szervezet- Afganisztán: NATO Training Mission-Afghanistan – a továbbiakban NTM-A

⁶ NATO Légi Kiképző Parancsnokság-Afganisztán: NATO Air Training Command-Afghanistan – a továbbiakban NATC-A

A légierő támogatása érdekében Afganisztánba települt az amerikai 438. Expedíciós Légi Tanácsadó Ezred⁷, melynek kötelékében amerikai, kanadai, cseh, horvát, jordániai, mongol és magyar csoportok látnak el mentori feladatokat. Az AMT szintén ebben az ezredben tevékenykedik, egy forgószárnyas kiképzés-támogató század részeként.

Az AMT feladatai

Az AMT rendeltetése az AAF MI-35 helikoptervezetőinek és műszaki kiszolgáló személyeinek képzése, segítése, tanácsadás. A műveleti utasítás szerint, a feladatok a kiképzés szempontjából a következő fő területekre terjednek ki:

- az AAF repülő kiképzésének, feladataira történő felkészítésének segítése;
- az AAF MI-35 helikoptervezetőinek földi valamint légi képzése illetve továbbképzése, feladataikra történő felkészülésének segítése, tanácsadás;
- az AAF MI-35 helikopter műszaki kiszolgáló személyeinek képzése illetve továbbképzése, feladataikra történő felkészülésének segítése, tanácsadás. [1]

A műveleti utasítás egyértelműen meghatározza a szakmai feladatokat, azonban nem tartalmaz módszertani javaslatokat a mentorok és mentoráltak közötti minél eredményesebb munkakapcsolatok kiépítésére. A mentorok személyes tapasztalata alapján, az eredményes munkakapcsolat alapvető feltétele baráti, bizalmas légkör megteremtése és fenntartása.

A feladatok kiterjednek az alap szakmai képzéstől egészen a műveleti tanácsadásig, tehát a konkrét harci repülések végrehajtásáig, természetesen figyelembe véve a nemzeti, az NTM-A, valamint a NATO Afganisztáni Biztonsági Közreműködő Erőinek⁸ korlátozásait.

A sokrétű feladatrendszer, de elsősorban a műveleti repülésekre történő felkészülés, valamint azok végrehajtása megköveteli a magas szintű bizalmat a mentorok, és a mentoráltak között, hiszen e feladatok tervezéséhez – a szükséges mértékig – meg kell osztani a felderítő valamint a saját erőkre vonatkozó információkat. Ez mindig kényes kérdésként merült fel, hiszen az afgán biztonsági erők kötelékébe időről időre beférkőztek nem a kormányhoz hű elemek, akik saját maguk követték el kormányellenes cselekményeiket, valamint erőszakos, vagy egyéb eszközöket felhasználva kényszerítették az egyébként lojális személyeket az információk kiadására, vagy akár merényletek végrehajtására is.

A MENTORÁLT ALEGYSÉG SZEMÉLYI ÖSSZETÉTELE

Az AAF 377. Forgószárnyas Zászlóaljának harcihelikopter alegysége 24 főből álló hajózállománnyal rendelkezik, állománytáblája teljesen feltöltött.

A helikopter alegység hajózó állománya nemzeti hovatartozás szerint – az afgán viszonyok között megszokott – vegyes képet mutat. Alapvetően három különböző kulturális háttérrel rendelkeznek, nagy részük a tadzsik és a pastun népcsoportokhoz tartozik hozzávetőleg 55-40 százalékban, kisebb részük hazara származású. Ezek az arányok nagyrészt megfelelnek Afga-

⁷ 438. Expedíciós Légi Tanácsadó Ezred: 438th Air Expeditionary Wing – a továbbiakban 438th AEW.

⁸ Afganisztáni Biztonsági Közreműködő Erők: International Security Assistance Forces – a továbbiakban ISAF.

nisztán átlagos népességmegoszlásának. [2]

A pilóták meghatározó többségének életkora 40-50 év között alakul, csupán egy fő idősebb, mint 50 év, illetve egy fő fiatalabb 40 évesnél tehát viszonylag homogénnek tekinthető.

Ellentétek az alegységen belül

Személyes megfigyelések alapján, a tadzsik és pastun csoport között halvány ellentét figyelhető meg, a hazara kisebbség inkább a tadzsik többség felé húz. Az ellentét halványnak tűnhet ugyan – a „vendéglátók” szerint az udvariasság miatt, nem engednek teljes betekintést belső viszonyaikba – de a felszín alatt azért vannak indulatok. Példa erre a politika történéseire, vagy a rendkívüli eseményekre adott homlokegyenest különböző reakció.

A jelen idő ellentétei a múltban gyökereznek. A szovjet időkben a hajózó állomány hivatalosan ugyanazon az oldalon harcolt, a hajózók jelentős része a volt Szovjetunióban kapott repülőképzést, valamint abban az időben kizárólag a kormányerők rendelkeztek repülőeszközökkel. A „csak a szépre emlékezni” mottónak megfelelően, ezt az időszakot mindenki aranykornak tekinti. A tálib uralom idején azonban megváltozott a helyzet. Körülbelül az állomány harmada a tálibok idején is megmaradt a pályán, nagyobb részük azonban – saját és a család védelme érdekében titokban tartva múltjukat – nem vállalt közösséget a rezsimmel. Ez a valóságban azt jelentette, hogy az illegálisban élők néha szemtanúi voltak a harcihelikopterek – gyakran a saját szülőfalujuk elleni – tevékenységének, tudva azt, hogy a pilótafülkében ismerős, volt kolléga ül. Ezek ismeretében nem csoda, hogy az egyébként is meglevő nemzetiségi ellentétek mellett, a keserű élmények is szerepet játszanak a közösségi viszonyok alakulásában.

Egyetértés az alegységen belül

Mindezek ellenére ezek az emberek együtt repülnek, ha nem is egy gépszemélyzet tagjaiként, de gyakran egy kötelékben, egymás mögött, az ujjukat folyamatosan a fegyverzet kioldógombján tartva. Ugyanakkor a gépszemélyzeteknek gyakran tagjai a különböző nemzetiségű mentorok. E körülmények között mégiscsak kialakult az a bizalmi légkör, amely az együttműködést lehetővé teszi, mind a mentorok és az afgán pilóták között, mind az afgán állományon belül.

A mentorok személyes tapasztalatai szerint, több dologban azonban teljes egyetértés van a lakosság és ennek folytán az afgán légierő tagjai között. Ezek egyike az, hogy a felforgató tevékenység folytatásával, a merényletek tervezésével, elősegítésével, sőt néha a végrehajtásával is, a pakisztáni törzsi területeken élő vakbuzgó iszlám nevelésű népcsoportokat, vagy magát a pakisztáni titkosszolgálatot vádolják. Ennek nyilván van valóságtartalma, azonban ha egyértelműen bebizonyosodott az adott eseményhez semmi köze a táliboknak, vagy a terror-szervezeteknek, akkor is azokat hibáztatta a közvélemény. A másik fontos terület, a közbiztonság, pontosabban annak teljes hiánya. A települési helyen, ami egy nagyvárosban helyezkedett el, a hajózó és műszaki állomány – még a helybéliek sem – nem mert sötétedés után, vagy hajnalban még napkelte előtt közlekedni az utcán, mert azt – joggal – nem tartották biztonságosnak. A közbiztonság folyamatos romlásáért a törvényes hatalmat, valamint ki hangozan, ki halkabban az ISAF erőket, ezen belül elsősorban az amerikai csapatokat tekintették felelősnek. Néhányan már a tálib időket is felemlítették, miszerint, lehet, hogy szakállt kellett

viselni, vagy „becsomagolni az asszonyt”, de legalább rend volt.

Az amerikaiakkal szembeni ellenérzést, a közbiztonság, a rengeteg téves tüzmgnyítás folytán bekövetkezett tragédia, de kiemelkedően az emberekkel való tiszteletlenség, valamint a kulturális különbségek semmibe vétele generálta. A helyiek egészen másként viszonyulnak például az élethez és a halálhoz, így kisebb tragédia elveszíteni az életet, mint például a becsületet, vagy megaláztatást szenvedni valaki által. Ezekre kiemelt figyelmet kell fordítani minden esetben, főleg akkor, ha mentorként nap, mint nap szembesülni kell a kulturális és vallási különbségekkel.

RENDKÍVÜLI ESEMÉNYEK AZ AMT MŰKÖDÉSI IDEJE ALATT

Az AMT több mint két éves működési ideje alatt számos rendkívüli esemény történt. Az AMT szempontjából ezek az események négy csoportra oszthatók:

1. műveletek közben a helikoptereket ért támadások;
2. elhelyezési körletek elleni akciók;
3. tevékenységi körzetben történt események, melyek közvetlenül, vagy közvetve hatást gyakoroltak az AMT tevékenységére;
4. mentorok elleni merényletek.

A helikoptereket ért támadások

Az afgán harcihelikopter alegység szerepkörei nem különböznek a klasszikus feladatoktól, melyeket e harceszköz végrehajthat. E szerepkörök a következők:

- támadó feladatok;
- felderítő feladatok;
- célmegjelölő, célhelyesbítő feladatok;
- tűztámogató feladatok;
- aszárazföldi erők kommunikációjának elősegítése;
- biztosítási feladatok;
- harci kiszolgáló támogató feladatok⁹. [3]

Az ISAF NTM-A mentorai nem vehettek részt előre tervezett támadó jellegű műveletekben, így a fő tevékenységek a védelmi jellegű feladatokra korlátozódtak így a felderítésre, a harci légi őrzőjáratra, a konvojkísérésre, valamint a szállítóhelikopterek kísérésére, a kirakás és kiemelés oltalmazására. [4] A harci repülések oroszánrészt a szállítóhelikopter kísérés jelentette, melynek során az afgán hadsereg, valamint a határrendészet előretolt műveleti bázisainak¹⁰ ellátására indított CSS feladatok kerültek végrehajtásra.

A helikopterek repülését a szűk völgyek biztosította korlátozott manőverezési terület, valamint a nagy tengerszint feletti magasság okozta teljesítményvesztés nehezítette meg. A támadások általában leszállás, vagy felszállás közben következtek be, általában kézfegyverek,

⁹ Harci kiszolgáló támogató feladatok: Combat Service Support Operations – a továbbiakban CSS.

¹⁰ Előretolt műveleti bázis: Forward Operating Base – a továbbiakban FOB.

nehézgéppuskák, vagy páncéltörő rakétagránátok¹¹ alkalmazásával.

A földön, kirakást végrehajtó helikoptereket – ahol a legsebezhetőbbek – soha nem érte támadás, amennyiben harcihelikopter is tartózkodott a légtérben. Az útvonalakon is általában meghatározott helyekről – nagyrészt lakott településekről – jöttek a rálövések, így az a vélemény alakult ki a mentorokban, hogy ezek afféle erőfitogtatások a lakosság felé, miszerint a haduruk, vagy a helyi bünszervezet képes felvenni a harcot és fenyegetést jelenteni, még az olyan nagy tűzerejű harceszközökre is, mint a helikopterek.

Az elhelyezési körletek elleni akciók

Az AMT fő elhelyezési körlete, valamint az összes, általuk igénybe vett előretolt műveleti bázis ellen végrehajtásra kerültek különböző támadások. Leggyakrabban időzítő alkalmazásával, viszonylag távolról indított rakéta, vagy aknagránát belövésekről beszélhetünk, de előfordult a járművek elleni RPG támadás, vagy a kapuk elleni öngyilkos bombatámadás. És természetesen folyamatosan jelen volt a házi készítésű¹², távirányítású¹³, vagy járműbe rejtett robbanóeszköz¹⁴ okozta fenyegetés.

A megerősített védelmű műveleti bázisokat általában nem érte összehangolt, komplex, „hagyományos” támadás, mivel e támadások sikere ugyancsak kérdéses volt. A támadások célja a megfelelő médiahatás elérése, a pusztítás viszonylag csekély áldozattal, vagy a pszichikai nyomásgyakorlás, a fenti módszerekkel volt elérhető a legjobb hatásfokkal. Ezek a támadások nem okoztak komolyabb fennakadást az AMT műveleteiben, azonban céljukat mindenképpen elérték: folyamatos fenyegetést jelentettek, erőket kötöttek le, a közvéleménynek bizonyították a harci potenciált, kihangsúlyozva a szövetségesek tehetetlenségét. A tálibok szóvivői azonnal felelősséget vállaltak a támadásokért, még akkor is, ha bizonyítottan semmi közük nem volt azokhoz.

A tevékenységi körzetben történt események

Az afgán főváros központja erősen őrzött terület, ahol a politikai elit, az ISAF főparancsnoksága, valamint a diplomáciai testületek végzik mindennapi tevékenységüket. A térség jellegénél fogva hatalmas nyilvánosságot élvez – vagy inkább szenved. Ebben a körzetben megéri még a nagy áldozatokkal járó, néha eleve kudarcra ítélt támadásokat, merényleteket is végrehajtani. A kudarc viszonylagos: már az is hatalmas eredmény, ha egyáltalán a merénylet bejut erre a területre, ami belső segítség nélkül a lehetetlen határát súrolja.

Az események azonnal bekerülnek a világmédia nyilvánosságába [5], olyan mértékig, hogy gyakran készültségi szolgálatok is a CNN-ben szembesültek elsőként a várható riasztással.

A merényletek nagy része nyilvánvalóan politikai indíttatásból történt, gyakran napokig fenn-

¹¹ Páncéltörő rakétagránát – a továbbiakban RPG.

¹² Házi készítésű robbanóeszköz: Improvised Explosive Device – a továbbiakban IED.

¹³ Házi készítésű távirányítású robbanóeszköz: Remote Controlled Improvised Explosive Device – a továbbiakban RCIED

¹⁴ Járműbe rejtett házi készítésű robbanóeszköz: Vehicle Based Improvised Explosive Device – a továbbiakban VBIED

tartva a feszültséget. A komplex támadások során, a támadók általában elbarikádozták magukat valamilyen jól védhető helyre, tudva azt, hogy onnan nincs menekvés, ezáltal kihasználva a mártíromságból fakadó hatásokat.

Ezek az események közvetlenül befolyásolták az AMT tevékenységét, hiszen azok felszámolásában, de inkább a megelőzésében jelentős szerepet játszottak a mentorok.

A mentorok elleni merényletek

Az Amerikai Egyesült Államok légierijének legsúlyosabb afganisztáni eseménye, egy kilenc mentor halálával járó merénylet volt. [6] Ez a rendkívüli esemény annak a 438. AEW-nek állományát sújtotta, melynek alárendeltségében az AMT is tevékenykedik. A gyilkosságokat egy napi rutin eligazításon követte el a merénylő, kivégezve saját mentorát is.

A hivatalos vizsgálat megállapította, hogy a merénylet okai az elkövető instabil személyisége, a családi háttér, az anyagi problémák, valamint a merénylő radikalizálódása voltak [7]. Nem említette ugyanakkor az amerikai mentorok gyakran fölényeskedő viselkedését, a kulturális, vallási különbségek, valamint a viselkedési szabályok tiszteletben nem tartását. Ezekből kifolyólag számtalan esemény történt már, nem is szólva a téves tűzmegnyitás okozta tragédiákról.

A vizsgálat szerint a merénylő egymaga követte el a cselekményt, semmi kapcsolata nincs és nem is volt semmilyen szervezettel, temetésén mégis több ezer ember jelent meg. [8] Ez több mint elgondolkodtató, ha az ISAF, vagy az amerikai szerepvállalást vesszük alapul.

Az esemény közvetlenül befolyásolta az AMT tevékenységét, a bizalom újraépítése még hónapokba telt. A feladatokat viszont már a következő napokon végre kellett hajtani. A magyar mentorok élen jártak a munka beindításában, a kedélyek lecsillapításában, köszönhetően az addig – és azóta is folyamatosan – ápolt kiváló emberi kapcsolataiknak.

A RENKÍVÜLI ESEMÉNYEK SAJÁTOSSÁGAI

A terrorista szervezetek filozófiája a következő: azaz, hogyan is lehet és kell az akciókat végrehajtani terrorista szempontból. Ha terror szó kezdőbetűit használjuk fel a stratégia lényegének felvázolásához, érthetővé válik.

T	ervezz
E	lrettents
R	obbants
R	ombolj
O	kozz pánikot
R	eklámozz

1. ábra A „terror” mint mozaikszó [9]

Az ábra híven tükrözi a terrorista módszereket használó elemek filozófiáját. Az AMT tevékenységére befolyással bíró események is megfelelnek e stratégiának.

Az események mindegyike kimeríti az ábrában meghatározottak valamelyikét. Az afgán mű-

veleti területen minden eseménynek rendkívüli médiaértéke van, így nagy reklámfelületet jelentenek az elkövetőknek, és a megrendelőknek.

A terrorcselekmények minden esetben romboló hatásúak, még akkor is, ha nincs konkrét materiális destruktív eredményük, a szövetséges erők moráljára mindenképpen negatív hatással bírnak. Az esetek túlnyomó többsége ebbe a kategóriába tartozik.

A katonák közti pánik általában nem jellemző a terrorcselekmények hatására, azonban egy ellenpéldát mindenképpen meg kell említeni. Személyes tapasztalat alapján a mentorok elleni merényletek hordozzák a legmagasabb pánikfaktort. A mentorok kvázi „ellenséges” környezetben dolgoznak folyamatosan. Ez műveleti területen nem újdonság ugyan, de e mentort nem óvhatja őrség, nem viselhet folyamatosan repeszálló mellényt, kevlársisakot, és csőre töltött fegyvert. Ha így tenne, nem tudna megfelelni alapvető feladatának, a tanításnak. Nem látszódnak rajta a félelem, a feszültség, közel kell mennie, testileg, lelkileg a mentoráltakhoz. Ebben a helyzetben gyakran egyedül, mindenféle védelem nélkül, elszigetelten kell tevékenykedni, gyakran a szövetséges jelenléttől több száz kilométer távolságban.

A FENYEGETÉS CSÖKKENTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A terror módszereire – néha egy-két lépéssel lemaradva ugyan – általában megfelelő rendszabályok születnek reakcióként.

A házi készítésű robbanóeszközök felderítésére technikai, alkalmazásuk módjára történő válaszként, vagy az alkalmazás megelőzésére pedig eljárás-módszertani rendszabályokat lehet és kell kidolgozni. E rendszabályok általában megfelelő védelmet nyújtanak az eszközök ismételt sikeres alkalmazása ellen.

A repülés közben a helikoptereket érő támadások ellen a technikai megoldások mellett, a megfelelő repülési profil kiválasztása, a leszállóhelyek felderítése, a megfelelő harcihelikopteres támogatás általában hatásos, a végrehajtott repülés óraszám mellett elenyésző a sikeres támadások száma, azok bekövetkezését mindig segíti a véletlen, a szerencse, és a szabályok be nem tartása, vagy az emberi hiba tényezője.

A települési helyek, objektumok aktív és passzív védelme jelentősen csökkenti a közvetlen támadások sikerét, a kiterjesztett védelem pedig megakadályozza a nagy távolságból indított rakétatámadásokat.

A mentorok elleni támadásokat a legnehezebb kivédeni, azokat előre jelezni szinte lehetetlen, mivel egy munkatárs közvetlen közlőről, előjelek nélkül hajtja végre azokat. Az afgán fegyveres erők kötelékébe időről időre beszivárognak terrorista elemek, akiknek célja a mentorok bizalmába férkőzés, majd különféle merényletek elkövetése. A beszivárgók kiszűrése lehetetlen, még egy olyan szűk speciális réteget érintve is, mint a hajózó állomány.

Személyes tapasztalat alapján hatékony védelmet a mentor számára elsősorban mentoráltakkal létrehozott kapcsolat jelenti melynek során figyelmet célszerű fordítani a következőkre:

- kulturális különbségek figyelembe vétele;
- vallási tolerancia;

- szakmai kompetencia;
- érdeklődés, de nem tolakodás;
- a „tabu” témák tiszteletben tartása;
- állásfoglalás kerülése politikai témákban;

A fenti felsorolás rövideége nagy és bonyolult adathalmazt, valamint nehezen megérthető módszertani megoltásokat takar. A mentorok felkészítése során elhangzott előadások anyaga elméletben tartalmazza a követendő magatartási szabályokat, a vallási és kulturális sajátosságokat, a személyes tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy e témákra a felkészülés és a mindennapi működés során nagyobb figyelmet kellene fordítani.

A felkészüléshez célszerű lenne igénybe venni – a már személyes tapasztalatokkal rendelkező mentorok mellett – olyan tadzsik és pastun származású személyeket, akik első kézből származó információkkal szolgálhatnak erről a kívülállók előtt nagyrészt zárt világról.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] 237/300 A Magyar Honvédség Légi Kiképzés-támogató Csoport Műveleti Utasítása, A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság kiadványa, 2010 6-7 o.
- [2] Baghlan Tartomány CIMIC kézikönyve, A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság kiadványa 2010 (Hatályba léptetés 413/2009 (HK 19.) MH ÖHP intézkedés), 29-34. o.
- [3] FM 3-04.126 Attack Reconnaissance Helicopter Operations Headquarters Department of the Army, Washington, D.C., 16 February 2007, 1-2., 1-3. o.
- [4] 2186/2008. (XII. 29.) Korm. határozat, az afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (ISAF) műveleteiben történő további magyar katonai szerepvállalásról, 1. o.
- [5] <http://www.nytimes.com/2011/09/14/world/asia/14afghanistan.html?pagewanted=all>, letöltés ideje 2012. 04.04.
- [6] <http://www.airforce-magazine.com/Features/personnel/Pages/box050911airmen.aspx>, letöltés ideje 2012. 04.04.
- [7] http://www.washingtonpost.com/world/national-security/afghan-pilot-wanted-to-kill-americans-report-finds/2012/01/17/gIQA9O8T6P_story.html, letöltés ideje 2012. 04.04.
- [8] <http://www.pajhwok.com/en/2011/05/02/funeral-prayer-ahmad-gul-offers-video> letöltés ideje 2012. 04.04.
- [9] Dr. RESPERGER István: A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem lehetséges stratégiái, Budapest 2005, 9. o.